

Ίσως στον πυρήνα όλων των ανθρώπων να βρίσκεται μια παρόμοια ανόητη, αυθαίρετη, εξωφρενική πεποίθηση, που οι περισσότεροι δεν τολμούν καν να την ομολογήσουν (σελ. 409)

Είναί εδραιωμένη η πεποίθησή μου πως το σύνολο του έργου του Χωμενίδη ενόνει ένα συγκεκριμένο ιδεακό νήμα: άλλοτε λιγότερο, άλλοτε περισσότερο εμφανές. Υπάρχει μια φράση, την οποία αισθάνομαι πως συνάντησα – όχι άπαξ – στο ύστερο έργο του συγγραφέα, η οποία με εύγλωττο τρόπο επαληθεύει αυτή μου την πεποίθηση: «το ένα μάτι πεινασμένο, το άλλο χορτάτο». Ακόμα και αν σφάλω σχετικά με τη συχνή παρουσία της φράσης καθ' εαυτής στα μυθιστορήματά του Χωμενίδη, δεν υπάρχει αμφιβολία πως χαρακτηρίζει σχεδόν εξ ολοκλήρου τους περισσότερους από τους ήρωες του συγγραφέα και αντανακλά ίσως τη βασική ουσία της λογοτεχνικής του συγκρότησης. Και, κατ' επέκταση, συνοψίζει τη στάση ζωής του που με αξιοσημείωτη συνέπεια προβάλλει μέσα από τη δράση των χαρακτήρων του.

Εχουμε, λοιπόν, μια συνέπεια ως προς την ύπαρξη συγκεκριμένου οράματος αλλά και στον τρόπο αναπαράστασής του. Ο δεύτερος είναι, ήδη από το «Σοφό παιδί», συχνά παραμορφωτικός και κινείται στα όρια της υπερβολής. Εδώ η υπερβολή δεν νοείται με αξιολογικό περιεχόμενο. Οι ήρωες του Χωμενίδη είναι σχεδόν πάντοτε διψασμένοι, ακόρεστοι, θηρευτές της επί τάδε καλοπέρασης, καθοδηγούμενοι από μια αφηρημένη έννοια Ερωτα. Στη «Δίκη Σουάρεφ» καταφέρνει να είναι συκρατημένος από «τραβηγμένες» αναπαραστάσεις ενός Πάρη Κερκινού του «Φοίνικα» ή ενός Μενέλαου του «Βασιλιά της». Και όμως είναι παρούσα η αντι-μεταφυσική χροιά που εμφωλεύει σε κάθε μυθιστόρημά του. Αυτή η «συγκράτηση», βέβαια, επιτρέπει στον συγγραφέα να προσφέρει στους αναγνώστες ένα κείμενο που, σε συνδυασμό με τις παραδοσιακές γλωσσικές του αρετές, είναι πιο εύκολο στην ανάγνωση και πειστικό στους στόχους του.

Επειτα, οφείλω να προσδιορίσω το περί ου ο λόγος όραμα, από το οποίο διαπνέεται έντονα και η «Δίκη Σουάρεφ». Οι ήρωες της υπερβολής και της υπερέντασης, των εξαιρετικών αντιφάσεων, των μεγάλων κλίμακας υπερβάσεων υπηρετούν πάντα έναν βαθύ ανθρωπισμό, αφηρημένο και ανιστορικό. Εκπροσωπούν έναν – συχνά, ασυνήθιστο και αδικαιολόγητο – οπτιμισμό. Χαρακτηρίζονται από γνώσια πίστη στη συμπλιωτική διάσταση της κοινής εμπειρίας. Ο Χωμενίδης και οι ήρωές του όχι απλώς λαχταρούν τις διαφορές, αλλά πιστεύει/πιστεύουν πως αυτές εκμηδενίζονται μπροστά στο μεγαλείο των ερωτικών συναισθημάτων. Γι' αυτό και στη «Δίκη Σουάρεφ» ο νομικός κόσμος υπάρχει μονάχα ως φόντο, ως ένα ακόμα σύστημα κοινωνικών και εργασιακών διαντιδράσεων που κασιχθεί μπροστά στη δυναμική του αφηρημένου Ερωτα, ο οποίος εκφράζεται είτε με

τη σαρκική του εκδοχή είτε ως λαχτάρα για έναν περιπετειώδη βίο.

Ο Σεραφεΐμ Σακκάς, αφηγητής και βασικός ήρωας του βιβλίου, λειτουργεί στο ξεκίνημα του βιβλίου ως παθητικός δέκτης της φλογερής προσωπικότητας του αφεντικού του, επικεφαλής του νομικού γραφείου, Δημοσθένη Καραμπαλίκη. Ο Σακκάς παρουσιάζεται με εμφανή συμπλέγματα κατωτερότητας λόγω μιας καχεξίας στην ομιλία του. Μεσήλικος αυτοοικτρωμένος, η εκτίμησή του για «Εκείνον», όπως αναφέρει τιμητικά τον Καραμπαλίκη, λαμβάνει διαστάσεις λατρείας. «Εκείνος» αποτελεί τη χαρακτηριστικότερη εκδοχή της Υπερβολής. Στη διάρκεια ενός από τους συνδυαστάς μονολόγους του, στους οποίους συνήθως αφηγείται με ναρκισσιστική αμετροέπεια στιγμές της ζωής του με διδακτικές προεκτάσεις, ο ίδιος μοιλογεί: «από παιδί ακόμα [...] ήμουν διαρκώς με την ψυχρή στο στόμα. Να

Χρήσιμος Χωμενίδης
Η ΔΙΚΗ ΣΟΥΑΡΕΦ
Εκδ. Πατάκη, σελ.424
Τιμή 19,90 ευρώ

πίσω τη ζωή από τα κέρατα, να τη στύψω, να ρουφήξω κάθε της χυμό» (σελ. 178). Η ζωή του Σακκά εν πολλοίς καθορίστηκε από τις επιλογές του Καραμπαλίκη και αισθάνεται διά βίου ευγνώμων. Παρά τις προτροπές της συζύγου του Αιμιλίας να προχωρήσει επιτέλους σε μια συμβολική «πατροκτονία», φαίνεται πως η ψυχοσύνθεση του Σακκά είναι πολύ πιο περιπλοκή και αντιφατική από το αναμενόμενο. Έτσι, και η δράση του όσο εκτυλίσσεται η ιστορία είναι λιγότερο αυτονόητη απ' όσο φαίνεται εξ αρχής. Σε αυτό το αίνιγμα που με ταλαιπώρησε για μέρες, θα επανέλθω στο τέλος του κειμένου.

Ο νέος κόσμος

Αν στο «Ο Τζίμης στην Κυψέλη» ο Χωμενίδης αναγνωρίζει τη δύση ενός ολόκληρου κόσμου, την τελική αποδιάρθρωση μιας παλιότερης πολιτισμικής δομής, στη «Δίκη» προχωρά

προσπαθώντας να κατανοήσει τον νέο κόσμο που έχει ήδη ανατείλει. Δεν αναπαρίσταται απλώς η υποχώρηση παλιών ψευδαισθήσεων των γενεών εκείνων που έλαβαν την πολιτική και κοινωνική τους διαπαιδαγώγηση τις περασμένες δύο με τρεις δεκαετίες. Ο Χωμενίδης προσπαθεί να διεισδύσει στον κόσμο όπου πριτανεύει μια νέα ηθική και σπουδαίες ανακατατάξεις στην πρόσληψη του υποκειμένου και της σεξουαλικότητας. Στο πνεύμα αυτό, με τρόπο κριτικό και προσεκτικό έχει αναδομηθεί και η ίδια η ορολογία που χρησιμοποιούν οι ήρωες σε σύγκριση με το παρελθόν. Ήδη από το ξεκίνημα του βιβλίου, ο Σακκάς κοπιάζει πρόθυμα όχι μόνο να καταφάσκει στον σεξουαλικό αυτοπροσδιορισμό του θετού του γιου, αλλά προσπαθεί – έστω και αδέξια – να υιοθετήσει τις γλωσσολογικές μεταβολές που έχουν σημειωθεί τα τελευταία χρόνια. Με τον Καραμπαλίκη σε προχωρη-

οση

ύπουλα εισβάλλει στην προσωπική ζωή του Σακκά, εξασφαλίζοντας την εμπιστοσύνη της οικογένειάς του, δίχως όμως να αναφερθεί στην πραγματική αιτία της εμφάνισής του. Η αφήγηση περιοδικά διακόπτεται από εκρήξεις σεξουαλικών σκηνών ή ηδονικών φαντασιώσεων. Ο Σακκάς ανασυγκροτεί την «εύθραυστη αρρενωπότητά» του λαμβάνοντας μέρος σε μια τακτική σεξουαλική ιεροτελεστία με την – κατά πολύ νεότερη – γυναίκα του αφεντικού του. Καταφέρνουν να μείνουν ανυποψίαστοι από το υπόλοιπο γραφείο, παρά το γεγονός πως συνειρρίσκονταν σε μια πινα κρυμμένη στα έγκατα του κτιρίου. Αντιλαμβάνονται αμφότεροι πως η πράξη αυτή είχε ευεργετικά αποτελέσματα τόσο για την εύρυθμη λειτουργία του γραφείου όσο και για τους ίδιους.

Επαναλαμβάνω πως ο Χωμενίδης εστιάζει στα μικρές κλίμακας φαινόμενα, σε όσα ασκούν για εκείνον ισχυρότερη διαμορφωτική επίδραση στις ατομικές βιογραφίες και την Ιστορία. Και μολονότι το βιβλίο έχει έντονα προφορικό χαρακτήρα, ο συγγραφέας αφήνει την ποιητική του να ξεδιπλωθεί σε αρκετές περιπτώσεις που υμνεί τη Γυναίκα: «τον θηλυκό ανθό της γενιάς μου να είχα τρυφήσει [...]», «Ναι! Είναι η πιο αρχαία, η πιο γνήσια γυναίκα. Η μεγάλη μπτέρα. Και ας μην γεννίσει ποτέ».

Οι βιολογικές βουλές του άρρωστου Καραμπαλίκη δρουν ανεξέλεγκτα και του εξασφαλίζουν μια στιγμή μέγιστης ντροπής ενώπιον όλου του γραφείου. Ο άλλοτε κραταίος νομικός, alpha male και «περιπετειάς» (κατά τη χωμενιδική έμπνευση), είναι πια γυμνός. Ένα ανήμπορο «απομεινάρι» του ανθρώπου που είχε συνηθίσει να εκπέμπει μόνο θάμβος. Ο Χωμενίδης επενδύει στη γύμνια του ήρωα και χτίζει έναν συγκινητικό μονόλογο για τα γηρατειά, τον χρόνο, τον θάνατο. Δεν είναι μονάχα η εστίαση στην ισχύ που συνεχίζουν να έχουν τα «τοτέμ» στις φαινομενικά ορθολογικές μας κοινωνίες. Ο ωριμότερος και «συγκρατημένος» Χωμενίδης δίνει χώρο στην πένα του να διαπραγματευτεί πυκνότερα και τις δυσάρεστες πλιν αναπόφευκτες πλευρές της ανθρώπινης ύπαρξης. Φυσικά, το ζήτημα του θανάτου δεν λαμβάνει δεσπόζουσα θέση στη «Δίκη» και, όπως και άλλα θέματα, παραμένουν περιθωριακά. Για όσα υπονοούνται αλλά αφήνει να εκκολληθούν, πιστεύω πως ο συγγραφέας θα επανέλθει σε μεταγενέστερά του έργα.

Ο Σουάρεφ κατορθώνει με την προσφορά υψηλότατης χρηματικής αμοιβής να εξασφαλίσει μια παρωδία δίκης. Το γραφείο, δρώντας υπό την πλήρη άγνοια του αφεντικού, σκηνοθετεί μια μεγαλειώδη παράσταση για την οποία είχαν γνώση μονάχα οι άμεσα εμπλεκόμενοι. Οι φυλακισμένοι που στεγάζονταν στον οργανισμό που ίδρυσε ο Καραμπαλίκης για την κοινωνικοοικονομική τους επανένταξη μετατρέπονται σε δικαστές. Ο νεαρός δικηγόρος Σόλων Λούσκος ενσαρκώνει την πλειονότητα των άμεσα ή έμμεσα εμπλεκόμενων στο έγκλημα του Σουάρεφ. Σύμπαντες οι παρευρισκόμενοι μένουν έκθαμβοι από τις υποκριτικές του αρετές.

Απόδραση από την κοινοτοπία

Βρισκόμαστε, λοιπόν, στο σημείο που ο Χωμενίδης παίρνει την κλίση του σουρεαλισμού και η πραγματικότητα παραμορφώνεται εμφανώς. Για ποιον λόγο θέλγονταν από μια παρωδία όλοι εκείνοι οι σεβαστοί δικηγόροι; Να ήταν μονάχα η προσδοκία της υψηλότατης

αμοιβής; Νομίζω πως ο συγγραφέας κάνει σαφές πως και οι πιο καλλιεργημένοι άνθρωποι, οι πιο καταξιωμένοι επαγγελματίες, έχουν ανάγκη να αποδράσουν από την κοινοτοπία της καθημερινότητας. Να αποδεσμευτούν από το άρμα της πλήξης και να ακολουθούν ακαθόριστες ηθικές ή άλλες νόρμες. Και η ίδια η παρωδία της δίκης του Σουάρεφ λειτουργεί ως νεύμα του συγγραφέα προς τους αναγνώστες. Να μην παίρνουν τη ζωή και πολύ στα σοβαρά, αλλά να προλάβουν να την απολαύσουν. Να ομνούν στην ιδιότητα του «φαρσέρ» περισσότερο από κάθε είδους καθωσπρετισμό.

Αναφέρθηκα προηγουμένως στον απρόβλεπτο χαρακτήρα του Σαραφείμ Σακκά. Πρώτα πρώτα, επέδειξε αξιοσημείωτη υπομονή με τον Σουάρεφ και ουδέποτε χειροδίκησε, όπως θα ανέμενε κανείς μετά την κορύφωση της αδικαιολόγητης εμπλοκής του στα ιδιωτικά ζητήματα του ίδιου. Ο Χωμενίδης μεγαλουργεί όταν επενδύει στη φαρσαϊκή σύλληψη της πραγματικότητας και όταν ανατέμνει τις εσωτερικές αντιφάσεις του σύγχρονου υποκειμένου. Είναι στοιχεία που αναμφισβήτητα τον διακρίνουν από σημερινούς ομότεχνους. Τα έργα του επιβεβαιώνουν την υπόθεση πως μπορεί να σταθεί ένας οπτιμιστικός λογοτεχνικός λόγος καταμεσής μιας ατμόσφαιρας σπουδαίων συλλογικών διαψεύσεων.

Στη διάρκεια της ανάγνωσης, πα-

ρασυρμένος από τη ρέουσα γραφή, έπευσα με προπέτεια να θεωρήσω αυτή την προφορικότητα ως αδυναμία του βιβλίου. Οι έντονοι προβληματισμοί μου προέκυψαν κατόπιν εορτής, μόλις το ολοκλήρωσα – όπως συμβαίνει με κάθε μεγάλο έργο. Βδελύσσεται ο Σακκάς στη πραγματικότητα τον Σουάρεφ; Αν η απάντηση είναι καταφατική, αυτό συμβαίνει επειδή ο Σουάρεφ αποτελεί

Οι ήρωες του Χωμενίδη είναι σχεδόν πάντοτε διψασμένοι, ακόρεστοι, θηρευτές της επί τάδε καλοπέρασης, καθοδηγούμενοι από μια αφηρημένη έννοια Ερωτα

μια αντεστραμμένη εκδοχή του ίδιου την οποία ουσιαστικά λαχταρούσε. Δεν θα αποκαλύψω την κατάληξη της ιστορίας. Πιστεύω, ωστόσο, πως ο Χωμενίδης με μαεστρία φανερώνει το μεγαλείο του απρόβλεπτου Σακκά. Του ανθρώπου που αποδέχεται τη μοίρα του δίχως οδυρμούς. Που στέκεται στο ύψος των περιστάσεων και επιλέγει να μη βιάσει κανέναν για να σωθεί το τμήρι του ίδιου. Διαμαρτύρητα – απελευθερωτικά, θα έλεγα – σπεύδει στα Βριλήσσια. Θριαμβευτής, κύριος του εαυτού του. Θέλει, όπως ο Σουάρεφ, να «καταδικαστεί για τις πράξεις του». Γίνεται, τηρουμένων των αναλογιών, ο ίδιος ο Σουάρεφ. Δεν μπορούμε παρά να υποκλιθούμε.

μένη ηλικία και σχεδόν κατάκοιτο, ο Σακκάς αναμειγνύεται ηθελπημένα και αθέλητα σε περισσότερες υποθέσεις του γραφείου. Αθέλπητα, αναφέρω, καθώς η παρείσφρηση του Εδμόνδου Σουάρεφ στον εργασιακό και έπειτα στον ιδιωτικό του βίο συνιστά εκείνο το αναπάντεχο γεγονός που προϋποτίθεται για την εξέλιξη της ιστορίας. Ο επίσης υπερήλικος Σουάρεφ, προφασιζόμενος μακρινή συγγένεια με τον Καραμπαλίκη, καταφέρνει να αφηγηθεί στον Σακκά τους λόγους της επίσκεψής του. Ομολογεί τον φόνο του εραστή της γυναίκας του μετά από πολλές δεκαετίες και ενώ έχει μεσολαβήσει και ο δικός της θάνατος. Τα κίνητρα του Σουάρεφ είναι εν πολλοίς απροσδιόριστα: τύψεις ανάκατες με πλήξη; Ενώ και η αλθοφάνεια της αφήγησής του αμφισβητείται.

Με τρόπο πεισματικό, ο πάλαι ποτέ ισχυρός επικεφαλής μείζονος οίκου μουσικής απαιτεί να δικασθεί. Ακόμα και άτυπα, συμβολικά. Βαθμηδόν και